

A tárgyasult népi kultúráról

(megjelent: Néprajzi képekötet Erdélyből. Tárogató Kiadó, Budapest 1994. 14-24.)

A népi kultúra anyagi, társadalmi és szellemi jelenségeit vizsgáló néprajztudomány nem nélkülözheti az ezekkel kapcsolatos tárgyak tanulmányozását. Ha a néprajzkutatás közvetlen feladata a hagyományos és konvenciók által szabályozott népelet megismerése, akkor ennek elsőrendű útja az eltárgyasult munka, azaz a munkavégző eszközök s a velük előállított különféle alkalmazású tárgyak, valamint a népelet térben mutatkozó egyéb jelenségeinek tanulmányozása.

A néprajz egyik megkülönböztetett módszere a történettudománnyal szemben, hogy adatait többségükben nem írásos följegyzésekből, hanem a közvetlen megfigyelés és szóbeli tájékozódás útján gyűjti össze. A közvetlen megfigyelések jórészt a népi kultúra tárgyasult világára, térbeli vetületeire irányulnak, s a szóbeli információk is csak részben szájhagyomány eredetűek, más részük az előbbiekkal kapcsolatos felvilágosítások, magyarázatok.

A tárgyasult népi kultúra „archívumai” a néprajzi gyűjtemények, múzeumok. A teljes profilú (és nem csupán például népművészeti, háziipari vagy más) néprajzi múzeumok gyűjteményei kiterjednek a primitív zsákmányoló (gyűjtögető, halász, vadász) tevékenység és a termelő foglalkozások (állattartás, földművelés), a tárolás, a háziiparok és népi mesterségek (fa-, bőr-, agyag-, vas- stb. feldolgozás) szerszámkészleteire, az életszükségletek közvetlen kielégítési módjainak (település, építkezés, lakás, táplálkozás, öltözet) tárgyi világára, a népi társadalmi élettel (az évkör, az életkorok és a közösségi élet szokásai) és a szellemi élettel (hitvilág, folklór) kapcsolatos különféle eszközökre, kellékekre.

Igy a népi tárgyak világa a népi életmód és műveltség minden pászujára kiterjed, s a nagyobb, szabadtéri részleggel is rendelkező, komplex néprajzi múzeum eredeti tárgyakon át képes kutatási körzete néprajzának teljességében való közvetlen vizuális szemléltetésére.¹

Mint látható, a népi tárgyak jelentős részben az ember különböző szükségleteit előteremtő-kielégítő zsákmányoló, termelő és feldolgozó tevékenységével kapcsolatos szerszámok, valamint a velük előállított alkotások, használati és fogyasztási termékek (lakás, öltözet, élelem, edények stb.). Nyilvánvaló az előbbieknél elsőrendű, meghatározó jelentősége.

Minden eszköz egyben más eszközökkel készített termék is (hiszen a fejszét is el kellett készíteni valamivel), aminthogy az előállított „termékek” javarésze különféle szükségleteket kielégítő eszközként is felfogható. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy nyelvünkben a „termék” szó szinonimájaként a „mű” vagy „munka” kifejezést is használjuk (például szücsmunka, asztalosmű). Az utóbbiban a teljes alakító, technológiai folyamatot, az ember teremtő munkáját is benne érezzük.

Bármely közösséggel vagy fejlettségi szinttel való ismerkedéskor az egyik első feladat a termelő és használati eszközök számbavétele. Még a múzeumi kutató sem állhat meg azonban az összegyűjtésnél, azaz a helyszínen való feltárásnál és a múzeumba szállításnál.

A századforduló tájáig használt hagyományos faeke esetében ennek anyagán, szerkezetén és a vele végzett munkán (szántás) kívül érdekelnek a hozzá kapcsolódó szokások, mágikus rítusok (pl. újév és az első tavaszi szántás alkalmával), a közmondások és a folklór.² Ugyanakkor a vizsgált tárgy – kivitelezésének körülményei, a közösségi konvenciókhoz való alkalmazkodás révén – kifejezheti a közösséghez való tartozást is. Mi több: egyes tárgyak esetében az eredeti gyakorlati funkció kiegészülhet, vagy bekövetkezhet egy olyan funkcióváltozás, amely háttérbe szorítja az eredeti rendeltetést. Az egyszerű használati

¹ Kós Károly: *Structura tematică a colecțiilor Muzeului Etnografic al Transilvaniei*. Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei 1971-73. 137-158.

² Vö. S. Mehedinți: *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și unelte sale*. București é.n. 28 (1930) K. Birket-Smith: *A kultúra ösvényei. Általános etnológia*. Budapest 1969. 147-148.

eszköz – különös kivitelezésével – gazdája foglalkozásának jelképe (például hímes pásztorbot, díszes porszaru, mesterséggégér, feliratos céhedény) vagy társadalmi helyzetet, kapcsolatot kifejező jelkép, ajándéktárgy, s mint ilyen, közszemlére kitett, emlékebe eltett vagy dísz tárgy lesz.

A guzsaly egyszerű formája, minimális faragásával együtt a szösz felkötésére és ülve, állva vagy járás közben való használatára (fonásra) való, a legények azonban mindenféle készítenek a kiszemelt lánynak ajándékba, udvarlási szándékuk jelképes kinyilatkoztatására a gyakorlati alkalmasságot jóval meghaladó, sőt ezt részben még akadályozó kivitelezésű ún. cifraguzsalyokat. Van, ahol az ilyen guzsalyt elfogadó lány köteles ezzel a guzsallyal menni (esténként) a fonóba, így közölve a nyilvánossággal viszonyát az ajándékozó legénnyel. A díszesen faragott ajándék-kapatisztítót kímélni kell a használatától, ehelyett felszalagozva, a tisztaház falára akasztva (a városi szemlélő számára „dísz tárgy”-ként) a közszemle tárgya lesz.³

A néprajzi muzeológiában közismert, hogy míg a csak gyakorlati funkciót szem előtt tartó, egyszerű kivitelezésű tárgyakból a kiállításon elegendő a típusok egy-egy képviselőjét bemutatni, a valamilyen kánon szerint alakított-díszített kivitelezésűek minden változatának bemutatása kötelező. Így például az Erdélyi Néprajzi Múzeumban a teljesen gyakorlati célt (szántás) követő, dísztelen faekék gazdag gyűjteményéből elegendőnek tűnt egyetlen hegyvidéki váltóeke és egy síkvidéki kerülőeke kiállítása, a jórészt csupa cifra példányokat őrző guzsalygyűjteményből már tizenkettő kívánczolt kiállításra, hogy a nemzetiségi és táji változatok megismerésével a látogató teljes képet kapjon e munkaeszköz gyakorlati, társadalmi és népművészeti oldalairól. Ugyanígy, míg az egyszerű konyhai főző-sütő cserépedények esetében elég volt csupán egy-egy darab kiválasztása, a lakásdíszül is szolgáló, ünnepi alkalmakra készült borkancsókból a teljes kép érdekében már számos fazekasközpont készítményeiből kellett kiállítani.

A hasonló tapasztalatokat általánosítva megállapítható, hogy a munkaeszközök legegyszerűbb típusai nem annyira a nyelvi, etnikai körzetek szerint keletkeznek, alakulnak és terjednek, hanem inkább a természeti és környezeti feltételek, kultúrkörök szerint. Így például a régi faekék közép-, kelet-, észak- és dél-európai, észak-afrikai, közép- és dél-ázsiai típusai ismeretesekek, tehát etnikai specifikum nélküliek.⁴

A társadalmi-kulturális funkciót is teljesítő tárgyak viszont szükségképpen erős helyi vonásokkal rendelkeznek, hiszen ezeknek „mondanivalója” az adott közösségen belül könnyen „érthető” kell hogy legyen. Ezzel magyarázhatók az összeállítás és kivitelezés feltűnő különbségei nemzetiségek, tájak, falucsoportok, sőt egyes erős kohéziójú lokális közösségek vagy néha még egyes rétegek reprezentatív (ünnepi, alkalmi) öltözetei közt, szemben az egyszerű, gyakorlati célszerűséget követő hétköznapi munkaruhával, a lakóház „parádés” (tiszt) szobáinak és egyes sarkainak berendezése, szemben a pitvarokéval, a kalákás cifra jármok vagy díszes ajándékguzsalyok, szemben az egyszerű, mindennapi munkára készültekkel.

Az előbbiekből is kitűnik, hogy a hagyományos népi tárgyi világ fölötti szemle során a természeti, technológiai, gazdasági és társadalmi tényezők, ill. a közösségi normák, konvenciók, kánonok alakító szerepének mértéke szerint több változatot, kategóriát különböztetünk meg.

³ Kós Károly: *Szerelem és halál a szilágysági népművészetben*. In: *Népélet és néphagyomány*. Bukarest 1972. 209-237. vö. *Erdélyi guzsalyok*. In: *Eszköz, munka, néphagyomány*. Bukarest 1979. 108-130.

⁴ G. G. Gromov – Ju. F. Novikov: *Nekotorye voproszy agroetnograficsszkij izsledovanij*. Szovjetszkaja Etnografia 1967. I. 80-93; Balassa Iván: *Az eke és a szántás története Magyarországon*. Budapest 1973.

Az első csoportba tartoznak a vad természetben tevékenykedő gyűjtögető, halász, vadász és pásztor embereknek a környezet kínálta anyagok és természetes formák közül gyűjtött, válogatott és csak minimális alakítású eszközei.⁵ Ilyenek a megfelelő növésű fából válogatással előteremtett bot, kampó, villa, csúszka, a fagörcs edény, az egyszerű eljárással alakított fakéreg doboz, tarisznya, kürt, vesszőgúzs, hánacs- vagy gyékénykötél és a belül korhadt fatörzsből előállított egyéb monoxil tárgyak. Ehhez a réteghez tartoznak még a homokkő vékony rétegéből alkalmazott palacsintasütő és őrlőkő, a macskakő törő és vízmelegítő, de még a vizes csiszolással idomított kaszafenkő és egyéb monolitok. Az ősi jellegű kategóriát egészítik ki a különböző állati eredetű tárgyak, csonttőr, ár, tű, síp, agancs portartó, bocskorlyukasztó, szaru sótartó, fenkőtök, kürt, pohár, hurkatöltő, gomb, fésű vagy bőrtömlő, háti bőr s egyebek.

Figyelemre méltó, hogy ebben a sokak által jelentéktelennek s így mellőzhetőnek vélt primitív tárgyi csoportban már ott van az egész ránk maradt népi tárgyi világ alapja. E kategórián belül feltűnően kevés a funkcióváltozás (egyik kivétel az agancsból készült tartók és szarudobozok lőportartóvá alakulása), viszont szembeötlő a technológiai és formai egyezés az őskori szinten élő természeti népek tárgyi világával. Még az esetleg alkalmazott „díszítési” módok is ősi eredetűek (ékvörös csoportok és sorok, koncentrikus körök, rozetták, háromszögből és körből kombinált emberalakok). Az összehasonlító vizsgálat e, ma már „díszítmény”-nek tűnő alakzatokban kimutathatja az eredeti gyakorlati célt vagy mágikus tartalmat.⁶ Mindezek alapján tehát e tárgykategória népi tárgyi világunk ősi és egyetemes jellegű alaprétegének tekinthető.⁷

A népi tárgyak világának egy másik, többnyire már „mutatósbab” rétegét képezik a fejlettebb, a termelő gazdálkodás folytatásával kapcsolatos eszközök. Az agrokulturális technikával létrehozott eszközök, eszközcsoportok az adott éghajlatnak, növényfajtáknak megfelelő helyi változatokat is mutatnak, s alapvetően meghatározzák az érintett etnikumok egész népi kultúrájának sajátos vonásait.⁸

A szántó-vető munka eszközkészletéből a legfontosabb szerszám a sokfelé jelképpé vált eke. Az ekés földművelés már bizonyos fejlettséget is feltételez: a vad természet szántásra alkalmassá tételét, gabonafélék kialakítását, igaztható állatok háziasítását, megfelelő szállítóeszközök alkalmazását, családi munkaszervezeteket és előrelátó munkaszervezést, a faluközösség gazdasági-társadalmi szervezeti felépítését. (A civilizáció ősi bölcsői is – Elő-Ázsiában, Egyiptomban, Kínában – az ekés földműveléssel alakultak ki.) Hogy az eke mennyire jelentős vizsgálati tárgya a néprajznak és az agrártörténetnek, azt bizonyítja, hogy kutatásának már évtizedek óta koordináló központja van (Koppenhágában). A nemzetközi kutatói összefogás szép eredményeit⁹ egészíti ki a mi e tárgykörben folytatott erdélyi kutatómunkánk is.¹⁰

⁵ Kós Károly: *Ősi jellegű népi famunkákról*. Művelődés 1968. XI. 40-47. Uő: *Ősi jellegű kőmunkák. A kőgyűjtögetése, alakítása, csiszolása*. Művelődés 1968. III. 48-51; Uő: *O tehnică arhaică: făcutul cuților de coasă în zona Lăpuș*. Marmatiin II. Baia Mare 1971. 244-278; Uő: *Obiecte de os și corn în colecțiile Muzeului Etnografic al Transilvaniei*. Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei 1977. 71-107; Uő: *Népi eszközvilágunk ősrétegéről*. In: *Eszköz, munka, néphagyomány*. Bukarest 1979. 13-107.

⁶ Az 5. számú jegyzetben említettek mellett gazdag összehasonlításra alkalmas anyagot tár fel még Molnár István – Ughi István: *Csontkarcolatok. Porszaruk rajzai*. Csíkszereda 1974.

⁷ Kós Károly: *Népi kultúrák egyetemes vonásai*. Korunk 1968. 56-63.

⁸ G. G. Gromov: *Szelyszkhozjasztvennaja tehnikai i etnicszeszkije tradicii*. Szovjetszkaja Etnografija 1976. 3. 98-113-

⁹ Ennek egyik eredménye az olyan tanulmánykötet is, mint a *Getreidebau in Ost- und Mitteleuropa*. Red. Balassa Iván, Budapest 1972.

¹⁰ Kós Károly: *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum néprajzi tárának faekéi*. Kolozsvár 1947; Uő: *Plugul satului în colecțiile Muzeului Etnografic al Transilvaniei*. Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei 1957-58. 295-302; Uő: *A faluekéről*. Ethnographia 1977. 259-269; Uő: *Földműves és határbarázdáló faekék Erdélyben*. In: *Eszköz, munka, néphagyomány*. Bukarest 1979. 131-196.

A földműveléssel együtt járó állandó letelepedés és a gabonafelesleg tette lehetővé az élelmet nem termelő mesterségek kialakulását; a földművelést nem, vagy alig folytató férfiakból kerültek ki a különféle használati tárgyakat készítő iparosok, a szerszámok tökéletesítői, új erőmegtakarító és termelékeny szerkezetek, gépek – az eke mellett a szekér, a korong, a szövőszék, a húros fűrő, az eszterga, a malom stb. – feltalálói.¹¹ Így alakul ki a népi tárgyi világ paraszti rétege, amellyel falun sokfelé máig találkozhatunk.

A népi tárgyi világ egy külön kategóriáját képezik a különös gonddal előállított reprezentatív alkotások. Ilyen mindjárt Erdélyben is a lokális közösség, a falu központi épületegyüttese, a cinterem – kőkerítésével, faragott és feliratos kapujával, harangtornyával, vándormesterek építette kőtemplomával, a régi iskolával, köcsönmagtárával és borpincéjével, a templom körül és mögött pedig a faragott sírfás temetővel. A falu utcáján végig ütemesen sorakoztak a földműves udvarokba vezető faragott oszlopos és gyakran fedeles kapuk, mögöttük a tornácos lakóházak, a földműves porták, a tulajdonosuk gazdasági helyzetét is jelző hatalmas csűrök és egyéb gazdasági épületek.

Reprezentatív tárgyegyüttes a lakóház vendégeket is fogadó első szobájának, „parádesház”-ának berendezése, illetve ennek kandallós sarka, valamint asztalos és vetett ágyas sarkai, mindenik a hozzá tartozó bútorokkal, textíliával és kerámiával. A kandallós sarok reprezentatív jellegét emeli régi házakban sokfelé a díszes mázas csempéből rakott füstfogó, s egyes helyeken még a tűzhelynek és környékének színes kipingálása az eladó lány által. És ott van a népi „tárgyegyüttesek” legjellegzetesebbike: az öltözet, elsősorban az öltözet gyakorlati szerepét (a test védelmét, takarását) lényegesen meghaladó, társadalmi, mágikus és díszítő funkciót is betöltő, műves darabokból felépített ünnepi és alkalmi viselet.

Az egyes darabok közvetlen gyakorlati szerepén jóval túlmutató tárgyegyüttes a hagyományos menyasszonyi kelengye is. Kalotaszegen az anya nyolc-tízévi, éjszakába nyúló munkával készíti el férjhez adandó lánya mintegy 300 házilag szőtt és hímzett darabból álló kelengyéjét¹², amelyet még egyes csináltatott darabokkal is ki kellett egészíteni. Így hatalmas emberi munka halmozódott föl a kelengye hímes darabjaiban, melynek jelentős része, s épp a legmunkásabbak (például 32-48 varrottas párnahaj, 8-16 csíkos rúdravaló, 12-14 vőfélykendő stb.) nem is használatra, hanem az élet díszes keretéül, a közösség általi megbecsülés kellékéül s ezzel a közösséghez tartozás jeléül készültek. Hiszen a lakodalom alkalmával négy ízben „állították ki” közszemlére: az esküvő előtti „siratóestén”, az esküvőkor az elszállításra való „ágykitévés”, a vőlegény házához való „ágyvitel”, majd az új ház másnapi „felterítése” alkalmával, mikoris mindenki megszemlélte, és hozzá is szólt egyes darabok kivitelezéséhez.

A reprezentatív jellegű tárgyak külön csoportját képezik a különös alkalmakra készült gondos és díszes kivitelezésű jelképes „beszédes” tárgyak sora. Ilyen például az udvarló legény és az udvarlását fogadó fiatal lányok közti vonzalmat nyilvánosan kifejező szokásos ajándékok cseréje: a legény részéről a hímes faragású guzsaly, sulyok, mángorló, kapatisztító, a lány részéről meg a díszes bokréta, hímzett zsebkendő, majd a legény által ajándékozott jegycsizma és a leány részéről adott jegying. Különös gonddal készítik a komaasszonyok a gyerekágyas anyának és a kisdednek vitt ajándékokat. A „holtak falujá”-nak, a temetőnek ékességei a halott hozzáértő férfiak által faragott, a hajdani őskultusz bálványából stilizálással dekoratív oszloppá alakított fejfák, amelyek felirat nélkül is jelzik a halott nemét, korosztályát, közösségen belüli helyzetét, esetleg különös foglalkozását is. A halottnak a falubeli nemzetségek melyikéhez tartozását jelzi a sírnak a temetőbeli helye.

A kalákák, lakodalmak vagy nagyvásárok alkalmával szokásos szekeres felvonulások céljából készülnek a cifra jármok és cifra ostorok; de a vásári tarisnya is különös szövésű, és mind „címeres” darabok a pásztorok bőrtarisnyája és botja, valamint egyes mesterek

¹¹ A szerszámok fejlődéstörténetére kitűnő összefoglalás: V. Gordon Childe: *The Story of Tools*. London 1944. (Magyarul: *A szerszámok története*. Budapest 1949.)

¹² Fél Edit – Hofer Tamás: *A kalotaszentkirályi kelengye*. Néprajzi értesítő 1969. 15-36.

szerszámai vagy az közösségi célra készített tárgyak (így például az asztalos állatfejes és feliratos gyaluja, a molnár hímes faragású malom-kőpadja vagy a fazekas által a templomi úrasztalra ajánlott míves boroskancsó).

E reprezentatív tárgyak közös jellegzetessége a gyakorlati alkalmasságot lényegesen meghaladó különleges kidolgozás, a mutatósság és beszédesség. A mutatósságra törekvés megnyilatkozási módja lehet a gyakorlatias idomok eltúlzása vagy felesleges ismétlése (például egyes székely kapukon két sor galambdúc), egyes illesztések dekoratív hangsúlyozása (például ünnepi ruhadarabokon a részek színes fonallal való összevarrása, a cinterem kapu kötéseinél a faszegeknek kiálló „fej”-e és ennek kicifrázása). De így lesz a jobb megfogást segítő recézésből különféle cifraság (az ivókanalak fülén), a pásztor őrizetére bízott állatokat nyilvántartó számrovásokból dekoratív ékrovás vagy bekarcolt dísz (a pásztorbotokon), a különböző tárgyak kidolgozásakor a befejező („simító”) művelet eltúlzásával díszítés (a csiszolás fényezéssé, a pácolás kifestéssé válik).

A „díszítés” külön fajtáját alkotják azok az eszközök, amelyeknek hatásfokát mágikus eszközökkel akarták fokozni: színekkel (leggyakrabban az életet jelentő vörössel, például a húsvéti tojáson), vagy ábrákkal, mint a mágikus hatásúnak szánt „életfa”, a gonoszűző nap-rozetta, a svasztika, vagy a megidézendő szarvas stilizált alakjával (a menyasszonyi kelengyét őrző ládán, az agancs vagy szaru portartókon stb.)¹³ Újabban készült tárgyakon a már homályos értelmű motívumokat dekoratív tulajdonjegyek és az óhajt kifejező feliratok egészítik ki (különösen szerelmi ajándékokon).

Hasonló kivitelezésű tárgyakat a dekoratív kiképzés alapján sokan egyszerűen a népművészet kategóriájába sorolják, holott – mint láttuk – ezekben az esetekben sokkal többről van szó, mint cifraságokról s ezért tanulmányozásuk csakis a népi életmód és kultúra összefüggésrendszerében lehet eredményes. Az utóbbi évtizedekben erdélyi néprajzkutatásunk is jelentős kezdeményezéseket tett, és sikereket ért el ezen a téren.¹⁴

A népi műveltség tárgyasult világával foglalkozó néprajzkutatói munkának több szakasza van. Első a tárgyi világ minél teljesebb feltárása, az eredeti tárgyaknak még a terepen történő meghatározása, múzeumba gyűjtése, vagy lerajzolása, azaz rajzban való rögzítése. A következő lépés a tárgyak vagy rajzaik rendszerezése, katalogizálása – elősegítendő a további kutatást.

Ezt követi az összehasonlító és értelmező vizsgálat. Nagyobb gyűjtemény vagy tárgy változatainak követését célzó kiterjedt adatgyűjtés olyan alaktani és tipológiai vizsgálatot tesz lehetővé, amelynek során térbeli és fejlődési változatok rajzolódnak ki.

Tárgyokról lévén szó, a kutatónak – természetesen – kellő anyag- és technológiai ismerettel kell rendelkeznie, hiszen az anyag és a technika a forma, szerkezet, a kidolgozás és a díszítés egyik elsőrendű magyarázó elve. A másik magyarázó elv viszont a tárgynak (tárgykategóriának) a népeletben, a közösségben betöltött szerepe, készítésének és használatának módja és körülményei. A múzeumi gyűjtemények értelmezését is végző mai szakembert alig kell meggyőzni arról, mennyire fontos a beszerzéskor följegyeznie a tárgy megnevezése, lelőhelye, a készítés körülményei (helye, ideje, módja) mellett alkalmazásának célját és módját, elsődleges és másodlagos, gyakorlati és társadalmi, kommunikációs és esztétikai funkcióját az adott közösségben.

Ellentétben a csak múzeumi raktárban dolgozó szakemberrel, aki, mint a régész, csupán tárgyának lelőhelyét ismeri, és a „holt tárgyak” vallatásával próbálja megközelíteni a

¹³ Az előbbiekre l. Kós Károly: *Motívumok jelentéstartalma*. Utunk 1975. 48. (nov. 28.) 7-8; továbbá Uő: *Népelet és néphagyomány*. Bukarest 1972. 209-237 és 253-274.

¹⁴ L. például Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: *Kászoni székely népművészet*. Bukarest 1972.; Uők: *Szilágysági magyar népművészet*. Bukarest 1974.; Uők: *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Bukarest 1978.; Uők: *Moldvai csángó népművészet*. Bukarest 1981., vagy Kós Károly: *Eszköz, munka, néphagyomány*. Bukarest 1979. – a fa ivókanalak, guzsalyok, agancs- és szarumunkák tárgyalása.

létrehozó okokat, a terepen tevékenykedő etnográfus a népélet és a népi kultúra valamely témájának, problematikájának (például a településszerkezet, építkezés, társasmunka, táplálkozás, gyermekélet, mágia, jelképrendszer stb.) kutatása során jut el szükségképpen ezek tárgyiasult világa pontos számbavételéhez is.

Míg a régebbi kutatók megelégedtek valamely térben mutatkozó (település, eszköz stb.) vagy időben lefolyó jelenség (cselekmény, szokásjelenet) egyszerű, felszíni leírásával, korunk kutatói a leírást csak elkerülhetetlen feltételnek tartják a valóságos probléma megoldása felé. Így például a különböző csont-, agancs- és szarumunkák számbavételével a cél nem ezek egyszerű külső bemutatása, hanem a kutatás által eddig mellőzött tárgykategória alapos és sokoldalú megismerése révén egykori fontos szerepük megállapításával hozzájárulni népi kultúránk ősi eredetű és egyetemes rétegének teljesebb és igazságosabb megismeréséhez.¹⁵ Szerény címeik ellenére a valamely mesterséggel vagy valamely tárgykategóriával foglalkozó dolgozataink rendszerint jócskán túlmutatnak ennek a jelzett kutatási pontról történő egyszerű bemutatásán. A földműves eszközöket, a faragott vagy festett bútort, a vasmunkát tárgyalva az olvasó felvilágosítást nyer ezek létrehozó okáról, arról a népi életmódról, amely fennállásukat és módosulásukat lehetővé tette, jelentőségük és szerepük változását meghatározta. Utalásokat talál a népek és vidékek közti kapcsolatokra, a munkaszervezésre, a termelékenységre, a munka – életmód – közösségi élet – szokásvilág – hitvilág – folklór összefüggéseire is.

Hangsúlyozásra szorul a lejegyzés és értelmezés szöveges formája mellett a grafikus alakok jelentősége a néprajzkutatásban. Az egyszerű tárgyaktól a térben mutatkozó összetettebb jelenségekig minden bőbeszédű szövegnél többet mond ezek világos rajza. De alig helyettesíthetők szöveggel az eszközök megmunkálási szakaszait, működését és alkalmazását szemléltető ábrák, a mozgási, fejlődési és terjedési irányokat mutató grafikonok és térvázlatok is.¹⁶

Akkor, amikor a néprajzkutató bölcsen tudomásul veszi a korunkban szükségképpen bekövetkezett gyökeres életforma-, igény- és értékváltozásokat, egyben mindent megtesz a még föllelhető hagyományos jelenségek minél teljesebb regisztrálására. A tárgyiasult népi kultúra objektumai lehetőleg múzeumokban, a terepen készült rajzok, térvázlatok pedig különböző kiadványokban kelnek új életre, mint a további néprajzi és népi művelődéstörténeti kutatás fontos dokumentumai, az ismeretterjesztés és a művelődés közegei, a művészeti inspiráció forrásai.

¹⁵ Kós Károly: *Népi kultúrák egyetemes vonásai*. Korunk 1968. 56-63.

¹⁶ Vö: Kós Károly: *Desenul ca metodă de înregistrare și de interpretare în etnografie*. Revista muzeelor 1972. 309-315.